

Tanulói vélemények a szakrendszerű oktatásra áttérés nehézségeiről

Vizsgálódásainkba Fejér megyéből 237 negyedik és 242 ötödik osztályos tanulót vontunk be. *Kutatási módszereink* voltak: a kérdőív, az exploráció, a megfigyelés, a csoportos interjú, „önprognózis” az 5. osztályban várható eredményekről, „véleménymérleg” a 4. és az 5. osztályban folyó munkáról.

A vizsgálódás *céljai*:

— a tanulók véleményére támaszkodva megtudjuk, hogy a 4. és az 5. osztályosok mely tantárgyakat tartanak „nehezen és könnyen tanulhatónak”;

— arra is választ adunk, hogy a két tagozat határán milyen arányban és miért nem tartják alkalmasnak magukat a tanulók a felső tagozatos tanulásra;

— információt szerzünk arról is, hogy milyen pozitív és negatív véleményt alakítanak ki a gyerekek a 4. és az 5. osztályban végzett munkáról.

Hipotéziseink:

— úgy véljük, hogy a *tantárgyak* „nehezen tanulhatósága” a gyerekek tanulási technikájának gyengeségéről és a tanítási-tanulási módszerek korszerűtlenségéről ad visszajelzést;

— feltevésünk szerint a *gyenge tanulók* még a minimális önbizalommal sem rendelkeznek felső tagozatos tanulmányaik előtt, eleve kudarcra állítódnak be; a *tanulók gyenge igény szintjéből* következik, hogy eleve a közepes eredmény elérését tűzik ki célul; a *jó eredmény* elérésére vállalkozás az alsó tagozatban produkáltak függvénye;

— előrevetített véleményünk szerint a tanulók a „jó” és a „rossz” jelzők alatt felsorolt véleménye reálisan visszaadja az átmenettel kapcsolatos negatívumokat és pozitívumokat.

A nehezen és könnyen tanulható tantárgyak kimutatása

Tantárgy	Osztály	Nehezen tanulható tantárgyak		könnyen tanulható tantárgyak	
		4. oszt.	5. oszt.	4. oszt.	5. oszt.
Magyar irodalom		51	40	49	60
Magyar nyelvtan		72	77	28	23
Orosz		50	58	50	42
Környezetismeret		35	33	65	67
Történelem		58	41	42	59
Matematika		41	51	59	49
Technika		7	12	93	88
Rajz		11	9	89	91
Ének		8	9	92	91
Testnevelés		13	6	87	94
A könnyű és nehéz tantárgyak osztályonkénti $\frac{0}{0}$ -os aránya		45	42	55	48

A 4. osztályosok úgy vélik, hogy a felső tagozatban a *történelem* lesz a legnehezebb tanulható tantárgy. A legnagyobb százalékban ezért e tantárgy szerepel az első helyen. Érdekes, hogy 5. osztályban a tanulók 14%-kal kevesebben tartják nehezen tanulhatónak a történelmet, de így is jelentős azok aránya, akik csak erőfeszítéssel birkóznak meg a történelem tantárgyának követelményeivel. A csökkenő százalékarány azt bizonyítja, hogy túlzottan tartanak az 5. osztályba kerülő gyerekek a történelem tantárgyától, de később bebizonyosodik, hogy félelmük kevésbé indokolt.

Statisztikánk arról ad visszajelzést, hogy a *matematika* 5. osztályban „nehezebbnek” bizonyul, mint az alsó tagozatban. A felső tagozatba került tanulóknak több mint fele tartja nehezségnek ezt a tantárgyat. Az orosz nyelv tanulásával már az alsó tagozatosoknak pontosan a fele nehezen birkózik meg, egy osztállyal feljebb már nyolc százalékkal többen érzik úgy, hogy a nyelvtanulás nehéz.

Nagy meglepetésünkre a *magyar irodalom* tantárgyának nehézségi fokáról a 4.-es gyerekeknek valamivel több mint fele győződött meg. Az 5. osztályban javul a helyzet, hiszen tizenkilenc százalékkal nagyobb arányban állítják, hogy könnyen és szívesen tanulják ezt a tantárgyat. Mind a két osztályban a legjobban a *magyar nyelvtan*-tól „tartanak” a gyerekek. Megfigyeléseink és az exploráció fényt derített e „nehezen tanulható” tantárgy problémáira. A negyedik osztályban hirtelen megemelik a tanítók a követelményeket. Ennek oka: a felső tagozatban sok vád éri őket, hogy tanítványaik helyesírása gyenge. A vádak ellen kétféleképpen védekeznek. Az egyik megoldás szerint sokkal több gyakoroltatást végeztek, mint korábban. A grammatikai ismeretanyagot is szigorúan megkövetelik. A másik védekezési mód, hogy az osztályozás is túl szigorúvá válik. Az 5. osztályban a követelmények még fokozódnak, ezért a tantárgy nehezen tanulhatóságáról kialakított tanulói vélemény százalékaránya tovább növekszik.

A 4. osztályban a gyerekeknek valamivel több mint egyharmada, az 5. osztályban pontosan egyharmada tartja a *technika* tantárgyat nehezségnek. Figyelmeztető a tanítók és a tanárok számára, hogy *testnevelésből*, *rajzból* és *énekből* is vannak olyan tanulók, akik erőfeszítéssel tanulják, fenntartásokkal értékelik ezeket a tantárgyakat. Tény, hogy a testnevelés és a rajz tantárgyat az 5. osztályban néhány százalékban az előző osztálynál kedvezőbbnek ítélik meg a gyerekek. Ez nem következik be az ének tantárgyában.

A 4. osztályos tanulók prognózisa várható eredményeikről

A 4. osztályos gyerekektől azt is megtudakoltuk, hogy előreláthatólag milyen eredményt fognak elérni — milyen teljesítményre tartják magukat képesnek — az 5. osztályban?

Az önértékelés	A vizsgálatba bevont tanulók %-a
A követelmények teljesítésére képtelennek tartja magát	4,7
Közepes eredménnyel tud megfelelni	54,3
Jó eredményekre képes	40,7

A táblázatból kitűnik, hogy száz tanulóból majdnem öten úgy indulnak az 5. osztályba, hogy cleve a *kudarcr*a vannak felkészülve. Ezek a gyerekek kishitűek, bizonytalanok, s nem szívesen tanulnak. Néhány véleményt idézünk azoktól a gye-

rekektől, akik képtelennek tartják magukat, hogy az 5. osztályos követelményeknek megfeleljenek: „Én nem tudok tanulni, meg fogok bukni.” A negyedikben majdnem megbuktam. Az ötödik nehezebb. Ott se tudok majd (tanulni).” „Én nem tanultam meg a matekot.” „Anyukám szomorú lesz, mert megbukok.”

Közepes eredménnyel az 5. osztályba kerülőknek több mint a fele elégedett lenne. Minden új helyzet az újrakezdés lehetőségét hordozza magában. Ez érződik a 4.-es tanulók prognosztizáló véleményalkotásában is. Még a gyenge tanulók egy jelentős része is úgy véli, hogy a biztonságot nyújtó közepes eredményt el fogja érni a felső tagozatban. Nem az önismeret és önbizalom nyilvánul meg a jövőbeni jobb teljesítmény megelőlésében, hanem a vágy, a biztonságot nyújtó közepes eredmény elérésére. A tipikus tanulói megnyilvánulásokat ebben a kategóriában is összegyűjtöttük: „Negyedikben sok volt a kettesem. Jó volna, ha ötödikben javítanék!” „Jobban fogok tanulni. Talán még hármas is lehetek.” „Én majdnem mindenből hármas vagyok.” „Anyukám azt mondta, nem lehetek rosszabb, mint negyedikben.” „Csak matematikából ne legyen baj! Akkor megszerez a közepes.” „Nem kell megszakadni, ha hármas akarok lenni.” „Én szorgalmas vagyok. Addig tanulok, még hármas leszek.” „Jó vagyok a hármásra.” „Talán, mert megmutathatom, hogy én is tudok.” „Autószerező akarok lenni, ezért legalább közepesre kell tanulnom.”

Magas azoknak a tanulóknak a százalékaránya (40,7%), akik *jó eredményre* tartják képesnek magukat. Ezek a gyerekek a 4. osztályban is jól tanultak. Optimisták, bíznak önmagukban. A derülést szüleik és tanítóik is megerősítik. Céltudatosak és „elszántak”, készek sokat és szorgalmasan tanulni. Szilárd akarattal, a többségük megfelelő önállósággal rendelkezik. A szülők — és remélhetőleg a tanárok is — támogatják törekvéseiket. Az alsó tagozatos tanítóktól kapott információk szerint ezek a gyerekek reális célt tűztek maguk elé: valóban jó eredmények elérésére képesek az 5. osztályban is. Jellegzetes észrevételeik jövőbeni teljesítményeikről, a következők: „Szüleim azt mondják, hogy a tanulás a legfontosabb.” „Énrajtam nem múlik. Én mindent beleadok a tanulásba.” „Jó tanuló voltam negyedikben, az leszek az ötödik osztályban is.” „Gyorsan tanulok, meg jól is. Ez nem változhat a felsőben sem. Az eredményem nem fog romlani.” „A tanító néni megmondta, hogy jeles is lehetek.” „A szorgalom a legfontosabb, és én az vagyok.” „Ott folytatom, ahol negyedikben abbahagytam.” „Szüleim biztatnak, én meg nagyon igyekszem majd.”

A 4. osztályos tanulóktól megkérdeztük, *hogyan készülnek* fel az 5. osztály nehezségeinek elkerülésére. A válaszok így összegezhetők:

— a nyári szünetben sokat fognak olvasni, írni és számolni (áttekintik a 4.-es ismeretanyagot);

— a tanulmányi lemaradásokat pótolják;

— korrepetálásra járnak, ha szükséges lesz, testvére segítségét kéri;

— a szünidőben előre belenéz az új tankönyvekbe;

— az 5. osztályban délutánonként sokat fog tanulni (hosszabb ideig, mint a 4. osztályban);

— szülei segítségét is igénybe veszi a tanulásban;

— a 4. osztály második félévében nagyon szorgalmas lesz;

— a tanulók fogadkoznak, hogy az eddigieknél többet fognak gyakorolni.

A *válaszokból* kiderül, hogy a tanulókat élénken foglalkoztatja a 4. osztályban, hogy a felső tagozatos követelményeknek meg tudnak-e felelni. A maguk módján a gyerekek igyekeznek „tervet” készíteni maguknak, hogy az 5. osztályban megemelt követelményeknek eleget tudjanak tenni. A vizsgálat adataiból egyértelműen megállapítható, hogy tudatosodik bennük: saját maguknak is erőfeszítéseket kell ten-

niük, hogy munkájuk a következő évben eredményes legyen. Igaz, hogy kissé naiv az elképzelésük, amellyel az átmenet nehézségeit fel tudják számolni. A válaszokban az is bennefoglaltatik, hogy a felső tagozatos munkára való felkészítés nem tartalmaz kellő mennyiségű és minőségű reális információt.

Az 5. osztályos tanulókat megkértük, hogy készítsenek „leltárt” arról, hogy a 4. osztályban mi volt a „jó” és „rossz”, s az 5. osztályban mit tartanak „jónak”, s mit „rossznak”?

A 4. osztályról kialakított vélemény

<i>Jó volt:</i>	<i>Rossz volt:</i>
— „minden jó volt”;	— „nem volt rossz élményem”;
— sokat gyakoroltak: olvastak és írtak;	— „nem volt neonvilágítás”;
— könnyű volt a tananyag, „meg lehetett tanulni”;	— „messze volt az iskola”;
— kevesebbet kellett tanulni;	— „kicsi volt az osztályterem”;
— „érdekesen tanultunk, játékosan”;	— „kisebb volt az udvarunk”;
— „minden tantárgyat egy tanár tanított”;	— „ott nem volt tornaterem”;
— „az osztályfőnök jól tanított”;	— „a napköziben mindig várni kellett az ebédre”;
— „hosszabbak voltak a szünetek”;	— „az iskola meg a napközi nem egy helyen volt”;
— „a tanító néni nem volt szigorú”;	— „alsóban rossz jegyeket kaptam”;
— „a tanár kevesebbet kiabált”;	— „az órák alatt néha unatkoztam”;
— „külön iskolában tanultunk”;	— „minden évben más napközis tanárunk volt”;
— „nem kellett óránként más terembe menni”;	— „néha mérges volt a tanító néni”;
— „sokat játszottunk”;	— „az utolsó padban ültem”;
— „korábban tízóraitunk”;	— „napközis voltam”;
— „sokat sétáltunk és kirándultunk”;	— „testnevelési órán keveset focítottunk”;
— „többet rajzolhattunk, mint ötödikben”;	— „egyedül ültem a padban”;
— „jó volt a közösségünk”.	— „sokat voltam beteg”.

A tanulói megnyilatkozások alapján megállapítható, hogy mindent, amit jónak tartanak az 5-esek, a tanulással kapcsolatos. A tanító néni személyéhez a szeretet— a tanítás—tanulás kellemes élménye, a pedagógus személyének kedvessége, a nyugodtság, a felső tagozatban tapasztaltaknál kisebb követelmények — kapcsolódnak. A negatívumok nagy többsége az alsó tagozatos osztályoknak az 5. osztálynál gyengébb tárgyi feltételeire vonatkoznak, és egyéni kis gondokat, sérelmeket sorolnak fel a gyerekek.

Az 5. osztályról kialakított vélemény

<i>Jó véleményük van:</i>	<i>Rossz véleményük van:</i>
— „több tanárt ismerünk”;	— „nem szeretjük az osztályfőnökünket”;
— „jó az osztályfőnökünk”;	— „elment a régi osztályfőnökünk”;
— „férfitanár is tanít bennünket”;	— „az osztályfőnökünk nemrég meghalt”;
— „jó, hogy a tanárok óránként váltakoznak”;	— „nehéz megszökni, hogy mindig más tanár van az osztályban”;
— „a tanáraink kedvesek”;	— „a tanárok nagyon szigorúak”;
— „melegebbek a tantermek”;	— „a nagyobb gyerekek parancsolgatnak, néha verekednek”;
— „helyben van a tornaterem és a pálya”;	— „a tanárok kiabálnak és kivételeznek”;
— „sokat kirándulunk”;	— „többet kell tanulni, mint az alsó tagozatban”;
— „könnyűek a tantárgyak”;	— „sokszor kapunk rossz jegyet”;
— „az egyes tantárgyak érdekesek”;	— „vannak rossz tantárgyak is”;

- „legjobban szeretem az uszodai testnevelést”;
- „kedvenc tantárgyam a történelem”;
- „edzésekre járunk”;
- „a legkedvesebb időtöltés a videózás”;
- „jó szakkörök vannak az iskolában”;
- „piros nyakkendőt viselek”;
- „az egész osztálynak színházbérlete van”.
- „az új tantárgyakat a legnehezebb tanulni (történelem)”;
- „minden óra más teremben van”;
- „nehéz megszokni a vándorlást”;
- „nagyobb az osztálylétszám”;
- „sok írásbelit és szóbelit adnak fel”;
- „szigorúan osztályoznak”, „könnyebben kapunk egyst”;
- „többet kell tanulni, a leckék is nehezek”;
- „kevesebb idő jut a játékra, a sportolásra, az olvasásra”;
- „későn ebédelünk”;
- „a napköziből nem lehet elmenni fagyaltért”.

Miért könnyű? Miért nehéz?

A *tantárgyak motiváló* ereje attól függ elsősorban, hogy a szaktanár milyen nevelési-vezetési stílust honosít meg az óráin. Sok esetben az iskolákban a vezetéstől, a pedagógusok szemléletmódjától, az alkalmazott módszerektől függően tendenciájában autokratikus vagy demokratikus vezetési stílus válik uralkodóvá. Az iskolák élén még zömében régi típusú autokrata igazgatók állnak, a szaktanácsadók is nehezen tudnak áttérni a felügyeletről a tanácsadásra. A társadalomban a tömegkommunikáció, a felső politikai vezetés sürgeti a demokratizmus térhódítását, de közép szinten csak interpretációkban hangzanak el bombasztikus kijelentések a demokratizmus fontosságáról. Az iskola a társadalom szerves része, kevésbé válik a benne folyó munka (irányítás, közösségi élet, önszabályozás, jogok és kötelességek rendszere) demokratikussá. Az *autokratikus* iskolában a tanulást úgy szervezik meg, hogy a *kényszerítő jelleg* dominál. A *demokratikus* szellemű iskolában a tanulásban igénylik az erőfeszítést, de igyekeznek *örömmélnemnyé* átalakítani a gyermeki akaratot és kitartást igénylő tevékenységet.

„A *tantárgyak iránti vonzalmat, illetve elutasítást* erősen befolyásolja az életkor, a tanár személye és a közvetlen tanulási tapasztalat — írja Báthory Zoltán. A tananyag a tanulók szempontjából — az érdekes—unalmas és a *könnyű—nehéz dimenziók* mentén ragadható meg.” (Tanítás és tanulás, Tankönyvkiadó, Bp., 1985. 55. l.) A vizsgálat tényei azt bizonyítják, hogy sok az átmenet időszakában a tanulók által *nehéznek* tartott tantárgy. Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ez az autokratizmus jelenlétére utal a két tagozat határvonalán. Pedig nem szükséges indokolni, hogy az átmeneti szakaszban a törést a két tagozat között a vezetési stílusban bekövetkezett hirtelen váltás is döntően befolyásolja. Az alsó tagozatban túlnyomórészt az empátiára, szeretetre, segítségre, jó kapcsolatra épített tanító—gyerek együttműködést felváltja az autoliter tanári magatartás. Helyes, hogy a követelmények a középső (felső) tagozatban növekednek, de nincs fokozatosság, átmenet a tanulók munkájában. A csak a teljesítményekre orientált, a személyiség fejlesztésével kevésbé törődő tanári munka ellenérzést vált ki a tanulókból a tanulás iránt. Még ma is időszakos Ady Endre versének négy sora:

„Könyörtelen tudása
Sok tannak, rajznak, szernek,
Éktelen szögek kínja,
Miket a fejbe vernek.”

(A' gyermek elégiája)

Sokat mondanak számunkra vizsgálatunk százalékos adatai, melyek a magyar nyelvtant, a magyar irodalmat, az orosz nyelvet, a történelmet, a matematikát nehéz

(sok esetben „nemszeretem”) tantárggyá teszik a tanulók számára. E tantárgyakban kevésbé érvényesül az általános iskolák hármasszakaszolásának legfontosabb funkciója: a szakrendszerű oktatásra áttérés átmenetének folyamatos és szakszerű biztosítása. A gyerekek a technika, a rajz, a testnevelés, az ének — s részben a környezetismeret — tantárgyakat nem csupán „könnyűnek”, hanem közkedveltnek is tartják.

Megállapítások a tanulók leltárkészítéséről

A csoportos interjú és az ankét módszer alapján megállapíthatjuk, hogy a 4. osztályos tanulók magánszorgalomból (a tanulási idő meghosszabbításával) a nyári szünetben is sokat fognak tanulni. Így akarják elkerülni 5. osztályban a kudarcokat. A gyerekek elhatározása az „nekibuzdulása” ellenére úgy tűnik, hogy a tanácsadás számukra *nem összehangolt*. Mind az iskola, mind a család nem arra törekszik, hogy a nyári szünetben a tanulók kipihenjék magukat, hanem a tanítók a készségfejlesztésre ösztönzik a gyerekeket. A szülők egy része (a jó tanulóké) nyáron is különórákkal terheli a gyerekek pihenését.

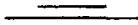
Az 5. osztályosok leltárkészítése a negyedik osztály jó és rossz élményeiről *kontrollmódszerek* tekinthető. Az ötödikesek úgy látják, hogy negyedik osztályban még jó volt tanulni. Dicsérik a tanító nénit, a nyugodt körülményeket, a szeretetteljes légkört. Az ötödik osztályban az osztályfőnököt és az előnyös tárgyi feltételeket részesítik elismerésben. Uralkodó vélemény, hogy rossz élményük alig volt 4. osztályban. A tárgyi feltételeket viszont hiányolják, a napközit a tanulók 43%-a szükséges rossznak tekinti. Panaszkodnak az étkezés „gyötrelmes körülményeire”. Egyéb panaszuk személyes jellegű. Ezzel szemben az 5. osztályban a tartalmi munka negatívumai ellen protestálnak.

A negyedik osztályos tanulók prognózisának értékelése

A gyerekek önprognózisának kategóriái: „a követelmények teljesítésére képtelennek tartja magát; közepes eredménnyel tud megfelelni a felső tagozatban; jó eredményt vár magától” — megfelelnek a gyenge, a közepes és a jó tanulók kategóriáinak. Az egyes csoportokba sorolt várható eredmények százalékarányai egybeesnek a vizsgálatba bevontak tanulmányi eredményeinek arányaival (gyenge, közepes, jó). Ha a hipotézisünket összevetjük a vizsgálat tényeivel, megállapíthatjuk, hogy feltevésünk valóra vált. A *gyengén* tanuló gyerekek önbizalomhiányban szenvednek, s a kudarcot önmaguk is előrevetítik. Az alsó tagozatban *közepes* eredményt elérő tanulók nincsenek kellőképpen beállítódva, hogy a közepes eredménnyről elmozdulhassanak. A *jó* eredménnyel tanuló alsó tagozatos gyerekek a felső tagozatba kerüléssel folytatják a továbbtanulásra orientált küzdelmet, melynek feltétele, hogy mindenképp jó eredményt érjenek el.

A gyakorlat igazolja, hogy a tanulmányi kötelezettségnek *gyengén megfelelő*, esetenként *kudarcot valló* tanulók az elmaradásukat egyre nehezebben tudják behozni. Sőt az 5. osztályban tovább növekedik bennük a reménytelenség. Közülük a legtöbben már nem is akarnak felzárkózni társaikhoz. A kudarcot szenvedő tanuló nap mint nap megszegyenyítésben részesül, állandóan szorong, feszültségben él. Retteg a kudarcától, vagy közömbössé válik a környezet korholó, elmarasztaló reagálásaira. Ez a helyzet is elősegíti, hogy a rossz osztályzatokat, a gyenge készségeket, a kudarcokat nem tudják kiküszöbölni, ezért sorsuk, jövőjük túl korán megpecsétlődik.

Az *elégéses osztályzatú* tanulók is ehhez a korai szelekciós csoporthoz tartoznak. Egyetérthetünk Gáspár Lászlóval, aki a következőket állapítja meg: „Az elégtelen már nem engedi meg, az elégéses még megengedi a továbbhaladást. Az elégésessel a „mértékhatárt” megállapítani szinte lehetetlen, mert negatív irányból minősít: azt jelzi, hogy az illető, aki kapta, *a semminél valamivel többet tud.* Az elégéses az, akinek nem adhatunk elégtelent.” (Társadalmi gyakorlat szükségletei... Akadémiai Kiadó, Bp., 1977. 54. l.) A pedagógusok és a szülők segíthetnek abban, hogy az elégéses érdemjegyet kapott tanulók labilis helyzetüket érzékeljék, és a belőle való kilépés érdekében tegyenek is valamit. A *közepes* szintet maguk elé tűző 4. osztályos tanulók a biztonságot óhajtják elsősorban. Ez az eredmény a félelemmentes tanulást biztosítja számukra, de a középszerűségbe való belenyugvást is, melyből *hiányzik* a nagyobb erőfeszítést igénylő *akarat.* Az átlagteljesítményhez igazodó iskolai légkör kedvez a „közepes” tanulóknak, akik elmélyült munkára nem törekednek: A *jó és jeles* eredményre képes tanulók a felső tagozatban a szakrendszerű oktatásra *könnyen átállnak.* A követelményeket elfogadják, terhelhetők (túlzott erőfeszítésre is hajlandók). Ezért megszervezendő számukra, hogy tehetségüknek megfelelő aktivitással — de nem túlterheléssel — kapcsolódjanak be az „új tagozat” munkájába.

A Módszertani Közlemények Kiadóhivatala tájékoztatásul közli, hogy a folyóirat könyvtársorozatának következő köteteiből még vesz fel megrendeléseket egyenektől, iskoláktól és könyvtáraktól egyaránt:

Gácsér József: Demokratizmus és általános iskola, 1985.

Ára: 40 Ft

Mágoriné Huhn Ágnes—Puskás Albert: Számítógép az általános iskolában, 1986.

Ára: 60 Ft

R. Molnár Emma—Vass László: Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához, 1989.

Ára: 90 Ft

A megrendeléseket postai levelezőlapon a következő címre kérnék: *Módszertani Közlemények Kiadóhivatala, 6725 Szeged, Hámán Kató u. 25.*